

4

London: az opera hanyatlása

1729–1737

*Régen, mikor az angol férfi volt,
Még komolyan és egyszerűn dalolt,
Ám mióta már finomabb a brit,
S az írás és olvasás lett a sikk,
Azóta nagy divat a maskara,
Heydegger, Handell, és az opera.
Kombinálnak vagy száz hangszert ezek,
S mind külföldiek az énekesek,
Furcsát és unalmasat énekelnek,
Skálát szavalva vallanak szerelmet.*

JAMES MILLER:

HARLEQUIN-HORATIUS, AVAGY A MODERN VERS MŰVÉSZETE

Egy cég összeomlása, egy vállalkozás csődje, az ingóságok eladása, egy színház bezárása – a történész tolla gyakran érzelemdúsabban írja le mindezt, mint ahogyan a dráma szereplői valaha megélték. A történész számára egy rendszer vége az elveszett szálak felkutatását jelenti, amelyek segítségével össze tudja szőni a régit az újjal; a résztvevők ideiglenes fennakadást láttak a „tragédiában”, és lehetőséget az újabb dobásra. Mint Shaftesbury gróf nyersen megjegyezte: „az operaház fenntartását biztosító alap kimerült, így perze az megszűnt működni – az énekesek pedig elhagyták Angliát”. Ám a Királyi Zeneakadémia bukása miatt senki nem ment tönkre, és (ekkor legalábbis) fizikai összeomlás sem kísérte a történeteket. Minden énekest, hangszerest, festőt, gépészt kifizettek – egyetlen ember sem távozhatott hitellel (kivéve később Händelt) –, és az igazgatóság fiatal tagjainak kijutott az az öröm, hogy befekteté-

sük általánosabb és tartósabb elégedettséget eredményezett, mint ha hasonló összeget költöttek volna a Newmarketre vagy a *ridottó*-ra. Most, hogy elszállt az afelett érzett kezdeti izgalom, hogy saját operaházukat vezetik, és kiderült, mi a különbség az elkötelezettség és a valódi üzleti érzék között, ezek a fiatalok boldogan átadták helyüket és az eszközparkot a profiknak. Percival báró, aki 1719 óta ült az igazgatói székben, január 18-án ezt írta a naplójába:

Elmentem a Királyi Zeneakadémia tagjainak gyűlésére, ahol meg egyeztünk, hogy bepereljük azokat a részvényeseket, akik még nem fizettek; valamint lehetővé tesszük Hydegernek és Hendle-nek, hogy zavartalanul folytassák az operákat még öt évig, s addig kölcsönöz- zük nekik a díszleteinket, gépezeteinket, jelmezeinket, hangszereinket, bútorainkat stb. Az egész nagyon gyorsan lezajlott, és húsznál nem jelentek meg többen.

Rollitól azt is megtudjuk, hogyan indították be az új céget. Lord Bingley, a projekt újdonsült vezetője 2200 fontot bocsátott Heidegger, az impresszárió rendelkezésére, amiből ő a helyszínt, a díszleteket és a jelmezeket biztosítja. Händelnek 1000 fontot szántak minden új operáért, akár saját maga írja, akár valaki más, akit ő választ. Előfizetéses rendszert akartak felállítani, amely évadonként ötven előadást kínál személyenként 15 guinea árért. Az énekesekre – akiktől az egész vállalkozás sorsa függött – összesen 4000 fontot állapítottak meg, a két *primarius*nak fejenként ezret és a szokásos javukra rendezett koncertet, az összes többit pedig 2000 fontból kellett kihozni. Mivel Heidegger éppen akkor nyilvánvalóan üres kézzel jött vissza egy itáliai útról, Händelt küldték el, hogy új énekeseket találjon, s vele tartott a részvényesek három képviselője, „hogy megvizsgálják az énekeseket”. Farinelli és Cuzzoni voltak a favoritok, bár Händel jobban szeretett volna új – és remélhetőleg kevésbé szeszélyes – énekesekkel dolgozni. Haym kapta a feladatot, hogy megkönyvézze az alkalmas jelölteket, és értesítse őket Händel látogatásáról.

Mr. Händell, az itáliai zene híres komponistája tegnap reggel búcsút vett Őfelségeiktől, mivel a Királyi Zeneakadémia megbízásából a mai napon Itáliába indult. (*Daily Post*, 1729. január 27.)

Hogy ezután Händel merre tartott London határain túl, az homályba vész: nem tudni, vajon épp csak Cannonsig ment az Edgware Roadon, vagy átszelte Európát, hogy Velencében meghallgassa Farinellit. Az utazásról egyetlen levél maradt fenn egykori sógorához (Michael Michaelsen közben újránősült), s ennek tanúsága szerint a karnevál idején Velencében tartózkodott. A levelet Joseph Smith továbbította Händelnek, ő volt Canaletto patrónusa, s később Catherine Tofts szopránénekesnőt vette feleségül, aki két korai olasz opera, az *Arsinoe* és a *Camilla* címszerepét énekelte Londonban.

Igen tisztelt Bátyám,

[...] Nagyon kérem, hogy továbbra is küldjön nekem időnként híreket, miközben ebben az országban utazom, hiszen bizonyára jól tudja, mennyire érdekelnek és örvendek nekik. Nem kell egyebet tennie, mint hogy minden alkalommal Mr. Joseph Smith bankárhoz címezi leveleit Velencébe (ahogyan már említettem); ő majd utánam küldi azokat a különféle helyekre Itáliában, ahol éppen megfordulok.

Két további „különféle itáliai helyet” lehet beazonosítani, ahol Händel ezt követően megfordult. Rollinak a fülébe jutott, hogy a zeneszerzőt igen hűvösen fogadta Senesino, akinek azt írta vissza, hogy „emiatt panaszkodott és tiltakozott, hozzátéve, hogy a hercegeknek messzire elér a keze”; ám végül kibékültek, és Händel megígérte, hogy „Nápolyból visszafelé eljön Sienába”. Hogy így is tett-e, nem tudni. Mainwaring azt állítja, „Rómába érkezvén felettébb barátságos és lekötelező meghívólevelet kapott Colonna bíborostól, amelyben Őminenciája egy nagyon szép képét is megígérték neki. Ám amikor [Händel] meghallotta, hogy a trónkövetelő akkor éppen a bíborosnál tartózkodott, óvatosságból elhárította a meghívást és a képet sem fogadta el.” Politikai döntés hozott, amikor nem kockáztatta a hannoveri támogatást azzal, hogy Jakob-pártiak körében mutatkozott.

A visszaút Németországon keresztül vezetett; erről csak az a június 16-i hannoveri közlemény áll rendelkezésünkre – a *London Gazette* hozta le –, amely szerint „Mr. Hendel néhány napja átutazott ezen a helyen, Itáliából jött, Angliába tér vissza”. Feltételezzük, mi több, reméljük, hogy meglátogatta anyját Halléban (egy hónappal

korábban, mint tervezte). Az a történet ellenben alaptalan, hogy elutasította volna Johann Sebastian Bach meghívását Lipcsébe, amelyet állítólag az akkor Halléban élő Wilhelm Friedemann Bach adott át neki.

Händel tehetségkutató expedíciójáról a *Daily Journal* közölte a tényeket, amint a zeneszerző megérkezett Londonba.

Mr. Händel, aki épp most tért vissza Itáliából, a következő személyekkel szerződött, hogy fellépjenek az olasz operákban, és pedig:

Signor Bernachi, akit a legjobb énekesnek tartanak Itáliában.

Signora Merighi, igen finom fellépésű hölgy, kitűnő színész nő és nagyon jó énekes – kontratenor.

Signora Strada, aki felettébb szép szopránhanggal bír, és kiemelkedően érdemdús személy.

Signor Annibal Pio Fabri, igen kiváló tenor, kellemes hang.

A felesége, aki rendkívül jól énekel férfi szerepeket.

Signora Bartoldi, nagyon szép szopránhanggal; valamint igen kifinomult színész nő, férfi és női szerepekben egyaránt.

Egy basszus hang [Riemschneider] Hamburgból, mivel Itáliában nem akadt olyan, akit érdemes lenne szerződtetni.

„Ily módon új alapokról indulva”, ahogy Mainwaring fogalmaz, Händel a *Lotario* című operájával nyitotta meg az évadot, amelyet november 16-án fejezett be; december 2. minden mérce szerint késői kezdésnek számított, de így is csupán két hete maradt az előkészületekre. Mrs. Pendarves valószínűleg valamelyik utolsó próba alkalmával alkotott véleményt az új csapatról:

Bernachinak nagy a hangterjedelme, a hangja bársonyos és tiszta, ám nem annyira édes, mint Senesinóé, a modora jobb; az alkata nem túl előnyös, mert olyan nagy termetű, akár egy spanyol szerzetes. Fabri tenorhangja édes, tiszta és szilárd, de kétlem, hogy elég erőteljes lenne a színpadhoz; úriember módjára énekel, nem vág grimaszokat, és a modora különösen kellemes; ő a zene legnagyobb mestere, aki valaha színpadon énekelt. A harmadik a basszus, remek és jellegzetes hang, híján bármiféle nyerseségnek. La Strada a *prima donna*: hangja mindig szép, előadásmódja tökéletes, de a megjelenése rendkívül rossz, és rémisztően mozgatja a száját. Rangban alatta következik Merighi; a hangja nem kiemelkedően jó vagy rossz, ő maga pedig magas és igen kecses, tűrhető arccal;

negyvenes nőnek látszik, könnyedén és kellemesen énekel. Az utolsó Bertoli, neki sem a hangja, sem a hallása, sem a modora nem szól a javára; ellenben tökéletes szépség, amolyan Kleopátra, az a fajta arcszín szabályos vonásokkal, szép fogakkal, és amikor énekel, rettentően csinos mosoly jelenik meg a szája körül; azt hiszem, tükör előtt gyakorolhatta az éneklést, mivel az arca soha nem torzul el.

A *Lotario* nem vált népszerűvé, és Rolli, mint az várható, bírálóan nyilatkozott róla: „Mindenki rossz operának tartja, [...] elővették a *Giulio Cesarét*, mert a közönség gyorsan apad.” Az énekesekkel kevésbé szigorú: „Strada igencsak tetszik.” (Strada volt az egyetlen Händel énekesei közül, aki az 1738-as évad végéig vele maradt, kinézetét nemcsak Mrs. Pendarves kifogásolta, „Disznó” beceneven csúfolták.) „Fabri nagy siker. [...] Gondolták volna, hogy egy tenor ekkora diadalt arathat Angliában?” Íme egy apró bizonyíték, hogy a 18. században nem a tenor, hanem a szopránhangot bálványozták, akár mesterséges volt, akár természetes; Händel operáinak felében egyáltalán nincs is tenorszerep. A basszus „édeskésen énekel a tor-kából és orrából, az olaszt németesen ejti, a színészi teljesítménye egy szopósmalachoz mérhető, és inkább kinéz inasnak, mint bármi egyébnek”.

Mrs. Pendarves jobban rokonszenvezett Händellel:

Az opera túl jó a város alantas ízlésének: a mai este után arra ítéltett, hogy soha többet fel ne tűnjön a színpadon. Vágyom hallani a szegény kedves hattyú búcsúdalát. Most majd valami régi operát fognak felújítani, amit sajnálok; ez arra fogja ösztökélni az embereket, hogy összehasonlítsák a jelenlegi és a korábban fellépett énekeseket, és az eredmény a rossz ítélőképességű tömegek körében nem lesz éppen kedvező. A szóban forgó operát nem szeretik, mert túlságosan műves, ők pedig csak a menüettekért meg a nótákért vannak oda, vagyis egyedül a *Beggar's Opera* [Koldusopera] és a *Hurlothrumbo* érdemel tapsot.

A mindig rugalmas Händel a *Partenope* komponálásakor máris változtatott a megközelítésén; vélhetőleg felismerte, hogy könnyedebb, dallamosabb stílust várnak tőle. Álheroikus hangnemben üz gúnyt a hősi opera konvencióiból, amelyekkel a *Lotario* és a ko-

rábbi, az Akadémia számára írt darabok éltek. A szokásos „férfinak öltözött nő” helyzet például szinte bohózatba megy át, amikor a hős csak abban az esetben hajlandó megvívni ellenfelével (a hősnővel, természetesen), ha mindketten derékgig levetkőznek; a jelenetet kísérő katona- és csatazenének pedig már a pusztá mennyisége megnehezíti, hogy komolyan vegyük az egészet. A befelé forduló pillanatokot – amilyen Arsace *sommeil*-jelenete a III. felvonásban, tompított vonósokra, két fuvolára, pizzicato basszusra és theorbára hangszerelve – a zeneszerző kifinomultan kezeli, s a „Ch’io parta” kezdetű ária (szintén Arsace énekli a harmadik felvonás korábbi részében) egy a „túlvilági” E-dúr lassú tételek sorában, amelyek majd az „I know that my Redeemer liveth” áriáig vezetnek. Ebben a hangnemben Händel egyfajta sorsszerűséget érzett, s Burney elismeri, „az ária egyetlen hibája, hogy rövid”.

A stílusváltás ellenére az új társulat nem aratott sikert, és Händel gyors szükségmegoldása, az *Ormisda* című *pasticcio* – Vinci, Hasse és más „moderne” zenéje, saját recitativókkal összeszöve – Mrs. Pendarves szerint „nagyon súlyos” volt.

Bernacchi nyilvánvalóan nem tudta betölteni a Senesino által hagyott űrt, s a következő szezonra Händel kénytelen volt újraindítani a tárgyalásokat korábbi operacsillagával a firenzei brit követ, Francis Colman közvetítésével, valamint Owen Swiney révén, aki Itáliában telepedett le, miután 1713-ban meglépett. Emellett Händel levélben utasította a firenzei Colmant, hogy szerződtesse egy szopránt, aki „férfi és női szerepekben egyaránt jó legyen”. Azt is kéri Colmantól, „ismételten, hogy a szerződésekben ne essen említés konkrét prima, seconda és terza donna szerepköréről, mivelhogy az megzavar minket az operák kiválasztásában, és egyáltalán, nagy kellemetlenségek forrása”.

Júliusban Swiney Bolognából ezt írta Colmannek Firenzébe:

15-én keltezett nagybecsű levelére válaszul: törekedni fogok rá, hogy pontosan kövessem, amit ír. Az a helyzet, hogy Senesinót vagy Cares-tinit 1200 guinea-ért lehet megszerezni, ha akarják; biztos vagyok benne, hogy Carestini Milánóba szerződött el, még hozzá már több hónapja; és azt hallom, hogy Senesinót lekötötték a következő karneválra Rómában.

Ha Senesino szabad (és elfogadja az ajánlatot), az ügy el van intézve, amennyiben Sig'ra Barbara Pisani is elfogadja a neki tett ajánlatomat, ami szerintem teljesülni fog.

Ha sem Senesinót, sem Carestinét nem kaphatjuk meg, akkor Mr. Händel egy férfiszopránt & egy női altot óhajt, & az ár (mindkettőjükért) nem haladhatja meg az ezer vagy ezeregyszáz guinea-t, & augusztus végén vagy szeptember elején útnak kell indulniuk Londonba, és csak akkor szabad megegyezni az egyikkel, ha a másikat is biztosan megszerezzük.

Véleményem szerint a Händelnek javasolt személyek közül (a nevetek elismétli levelében, amit reggel vettem kézhez) sokan végtelenül érdektelenek, & meg vagyok győződve arról, hogy Angliában sohasem válnának be, & nem szabadna megcsípni őket egészen addig, amíg már senki más nincs.

Hallottam itt egy fickót, nagyjából tizenkilenc éves, felettebb jó szoprán hanggal (& nagy reményeket fűznek hozzá), aki meggyőződésem szerint remekül megfelelne Londonban, sokkal inkább, mint bárki, akit Mr. Händel említ a levelében és aki közülük még nincs szerződötve, feltéve persze, hogy Senesinót nem kaphatják meg [...].

Mivelhogy nincs időm válaszolni Mr. Händel levelére a mai napon, remélem, lesz oly szíves és tudatja vele, hogy igyekezni fogok a tőlem telhető legnagyobb erővel kiszolgálni őt, & semmit nem teszek, amivel ön nem ért egyet.

Az ügy azzal végződött, hogy Senesino jócskán kihasználta előnyét, és 1400 guinea-s ajánlatba egyezett bele – ami bőségesen felette járt az eredeti költségvetésnek, és tekintélyes kockázatot jelentett Händel számára, aki mögött már nem állt ott az igazgatóság pénzügyi támogatása, tehát csak közvetlenül a közönségre támaszkodhatott. Október közepén Händel így számolt be Colmannek:

Uram,

Épp most ért a szerencse, hogy kézhez vettem 22-én keltezett levelét, amelyből látom, milyen okok késztették arra az elhatározásra, hogy Signor Senesinót 1400 guinea-ért szerződtesse, és ebben egyetértünk; magam a legalázatosabban köszönetet mondok önnek minden szíves fáradozásáért ez ügyben. Signor Senesino tizenkét nappal ezelőtt megérkezett, s én nem mulasztottam el, hogy az ön levelének felmutatásakor száz guinea-t kifizessek a béréből, ahogyan ön megírta neki.